

О. В. Савченко, А. І. Шушківський

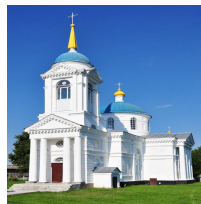
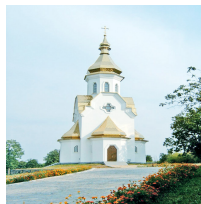
Лисянський район

ЛИСЯНСЬКИЙ РАЙОН – район, що знаходиться у північно-західній частині Черкаської області. Межує на Пн. зі Ставищан., Таращан. і Богуслав. р-нами Київ. обл., на Зх. – із Жашків., на Пд. Зх. – із Маньків., на Пд. і Пд. Сх. – зі Звенигород., на Сх. – із Корсунь-Шевченків. р-нами Черкас. обл. Утвор. 1923 у складі Уман. округи Київ. губ. До Л. р. увійшли насел. пункти Лисян., Бояр., Виноград. і Журжинец. волостей Звенигород. пов. і села Чаплинка, Шушківка, Петрівка-Попівка та Тетянівка (нині зняте з обліку) Таращан. пов. Жит. потерпали від голодомору 1932–33 (померло понад 14 тис. осіб; у с. Почапинці кількість жертв склала 1750, у селах Бужанка та Хижинці – по 900, с. Смільчинці – 760, с. Верещаки – 750, с. Боярка – 650, с. Вотилівка – 600, с. Яблунівка – 591, с. Кам'яний Брід – 560, с. Жаб'янка – 500, с. Писарівка – 463, с. Рубаний Міст – 413, с. Босівка – 400), зазнали сталін. репресій. 1932–54 – у межах Київ., від 1954 – Черкас. обл. Від 23 липня 1941 до 3 березня 1944 – під нім.-фашист. окупацією. 24 січня 1944 у відповідь на дії рад. підпільників нацисти вбили 86 жит. с. Шестеринці. Л. р. став ареною тяжких боїв на внутр. і зовн. кільцях оточення частин нім. угруповання у ході [Корсунь-Шевченківської операції](#) (24 січня–17 лютого 1944; у селах Виноград, Журжинці та Почапинці – пам'ятники мемор. комплексу «Корсунь-Шевченків. битва», бої також відбувалися у селах Босівка, Бужанка, Вотилівка, Дашуківка, Тихонівка, Федюківка, Хижинці, Чеснівка, Шестеринці, Шубині Стави, Яблунівка). У визволенні р-ну брали участь багато Героїв Рад. Союзу, зокрема [С. Абрамцев](#), [Г. Бердашвілі](#), [Я. Виноградов](#), [М. Галкін](#), [О. Євстигнєєв](#), [О. Лисенков](#), *І. Макаров*, *А. Мереняшев*, *В. Новак*, *В. Новиков*, *Д. Пароваткін*, *Г. Разенков*, *О. Рибін*, *М. Сергієнко*, *Д. Синенков*, *К. Стриганов*, *М. Тарасов*, *А. Харитонов*, *Г. Шайхутдинов*, *В. Ястребцов* (значна частина з них тут відзначилася або загинула). 1963 Л. р. ліквід. (насел. пункти відійшли до Звенигород. р-ну), 1965 відновлений. У рад. часи села Павлівка та Тинівка відійшли до Жашків. р-ну. Площа 746 км². За переписом 2001, насел. становило 28 721 особу (складає 88,6 % до 1989), станом на січень 2015 – 23 889 осіб (переважно українці). У складі Л. р. – смт [Лисянка](#) та 38 сільс. насел. пунктів. Лежить у межах *Придніпровської височини*. Поверхня – підвищена хвиляста лесова рівнина, розчленована прохід. долинами, балками, ярами. Корисні копалини: бентоніт. (*Черкаське родовище бентонітових глин*), палигорськіт. і буд. (с. Босівка) глини, які застосовують у нафт., ливар. та ін. галузях промисловості, пісок (с. Боярка), вапняки, мергель, граніт, торф. З Пн. на Пд. Сх. Л. р. перетинає р. [Гнилий Тікич](#) (бас.

Південного Бугу), в яку впадає Боярка побл. однойм. села. На Гнилому Тікичу 1940 споруджені Бояр. і Чаплин., 1956 – Семенів., 1954 – Лисян., 1958 – Кам'янобрід. (нині діють дві останні) ГЕСи. Протікають малі річки, що належать до бас. Гнилого Тікичу (ліві притоки – Зубря, Калинівка, Соломійка, Чайки; праві – Безіменна, Гончариха, Жаб'янка, Попівка, Риштаки, Свинотопка), Гірського Тікичу (Пожиточна, Рубанка, Срібна) та Росі (Котова). Споруджено 186 ставків заг. пл. 1525 га. Є джерела мінерал. вод. Ґрунти: чорноземні типові малогумусні (бл. 30 %), лісові (35 %), лучно-чорноземні, лучні, болотні. У лісах переважають граб (36 %), дуб (23 %), ясен, липа, вільха, акація. Об'єкти природно-заповід. фонду: заг.-держ. значення – комплексна пам'ятка природи [Козацький Вал](#) (села Журжинці та Хижинці); місц. значення – заказники Березняк (Бужанка, 5 га), Медова долина (Журжинці, 48,6 га; обидва – ландшафтні), Босівський (22,6 га), Боярський (3,1 га), Бужанський (8,2 га), Виноградський (3 га), Вотилівський (26 га), Кам'янобрідський (12 га), Мар'янівський (7 га), Площівський (Почапинці, 1 га), Почапинський (3,9 га), Ріпківський (4,7 га), Семенівський (27,3 га), Хижинський (4,3 га), Чаплинський (6,9 га), Шестеринський (4,3 га), Яблунівський (3,2 га; усі – гідрол.), Будищанський (ентомол., 2,5 га), пам'ятки природи Тарасові явори (комплексна, Будище, 1,4 га), джерела Громова вода (Писарівка) та Калиновий кущ (Хижинці; обидві – гідрол.), заповідне урочище Бурти (Чаплинка), пам'ятки садово-парк. мистецтва Мар'янів. і Рубаномостів. парки. Гол. пром. підприємства розташ. у Лисянці, селах Босівка (цегл. завод), Дашуківка ([«Дашуківські бентоніти»](#)), Орли (комбікорм. завод). До кін. 1990-х – поч. 2000-х рр. пром. комплекс також складали Бужан. і Почапин. цукр. заводи. Пл. с.-г. угідь 60,2 тис. га. С. госп-во спеціалізується переважно на вирощуванні озимої пшениці, ячменю, кукурудзи, а також сої, соняшників, ріпаку, гречки, гороху, жита. Розвинені свинарство, скотарство, конярство, ставк. рибництво та бджільництво. Працюють 21 с.-г. підприємство та 47 фермер. госп-в. Серед провід. агровиробників – Лисян. філія ПрАТ «Наук.-вироб. фірма “Урожай”» (села Боярка, Вотилівка, Чаплинка), приватне підприємство «Біле озеро» «Приват-Агро холдингу» (Босівка, Виноград, Кам'яний Брід, Хижинці, Яблунівка), ТОВ «Бужанське». У с. Мар'янівка – потуж. свинокомплекс (бл. 16 тис. голів). Вантажні залізничні ст.: Лисянка, Дашуківка. Проходять автомобіл. шляхи Біла Церква–Кіровоград, Звенигородка–Жашків і Лисянка–Городище. У Л. р. – Лисян. профес. аграр. ліцей, 23 заг.-осв. і 26 дошкіл. навч. закладів, ДЮСШ, муз. школа, рай. Будинок дит. і юнац. творчості; [Лисянський історичний музей](#), Погибляц. нар. істор.-краєзн. і Босів., Хижин., Чаплин. громад. краєзн. музеї, Бояр. і Шушків. музейні комплекси під відкритим небом, рай. для дітей і дорослих та 34 сільс. б-ки, рай. Будинок культури, 34 клуби та сільс. Будин. культури; рай. і 2 дільничні лікарні, 2 амбулаторії, 33 фельдшер. пункти. Виходить рай. г. «Понад Тікичем». Діють реліг. громади: УПЦ МП – 15, УПЦ КП – 6, протестантських – 27 (євангел. християн-баптистів – 16, адвентистів сьомого дня – 7). Пам'ятки архітектури: Покров. церква у с. Верещаки (1726), Микол. церква у с. Вотилівка (19 ст.), церква Різдва Пресвятої Богородиці у с. Журжинці (1830), церква Успіння Богородиці у с. Орли (1738), Богородиц. церква у с. Хижинці (1860), Олександрів. церква у с. Яблунівка (1838). 2010

митрополит Київський і всієї України Володимир (Сабодан) освятив церкву св. Миколая Чудотворця у с. Шушківка та церкву Віри, Надії, Любові і Софії у с. Порадівка. Виявлено залишки поселень трипіл. (села Будище, Дібрівка, Дубина, Почапинці, Семенівка, Смільчинці, Чаплинка, Шубині Стави), черняхів. (Почапинці, Чаплинка) культур, кургани (Боярка, Бужанка, Виноград, Вотилівка, Дашуківка, Дубина, Кам'яний Брід, Мар'янівка, Розкошівка, Рубаний Міст, Федюківка, Шестеринці, Шубині Стави) та городище (Журжинці; від 2009 – пам'ятка археології нац. значення) скіф. часу, сармат. городище Бурти (Чаплинка), Змієві вали (Журжинці, Хиженці), середньовічні підземні ходи (Журжинці, Почапинці). Через Лисянку та села р-ну проходить турист. маршрут «Золота підкова Черкащини». Серед видат. уродженців – фахівець у галузі механіки, академік НАНУ А. Мартинюк (с. Ганжалівка), ботанік, чл.-кор. НАНУ Т. Черевченко (с. Почапинці); електрохімік [Ф. Андрющенко](#) (с. Федюківка), фахівець у галузі енергетики [Ю. Дашків](#) (с. Порадівка, нині у межах с. Боярка), математики [Ф. Крамар](#) (с. Смільчинці), [М. Кузенний](#) (с. Кам'яний Брід), фахівець у галузі радіоелектроніки В. Тараненко (с. Верещаки), лікар-терапевт [В. Білецький](#) (с. Виноград), лікар-хірург О. Яремчук (с. Федюківка), вет. лікар І. Поваженко (с. Боярка), палеогеограф, біолог, палінолог С. Паришка-Турло (с. Рубаний Міст), фахівець у галузі фізіології живлення рослин та агрохімії О. Хоменко (с. Шестеринці), ботанік П. Царенко (с. Смільчинці), гідробіолог Н. Ялинська (с. Почапинці), економіст Г. Якуша (с. Журжинці), історик, філософ І. Мороз (с. Шестеринці), історики, краєзнавці І. Шульга (с. Верещаки), В. Щербатюк (с. Почапинці); літературознавець, письменниця [Н. Зборовська](#) (с. Рубаний Міст), літературознавець, фольклорист, культуролог [Т. Конончук](#) (с. Журжинці), перекладач, літ. критик [І. Корунець](#) (с. Семенівка), літературознавець, публіцист, есеїст [Ю. Лавріненко](#) (с. Хиженці), поет, прозаїк І. Маловічко (с. Верещаки), письменники М. Павленко (с. Почапинці), В. Шкляр (с. Ганжалівка); майстер різьблення на дереві, засл. майстер нар. творчості УРСР В. Шпак (с. Чеснівка), художниця декор. мистецтва О. Поліщук (с. Яблунівка); співачка, нар. арт. України [А. Коробко-Захарова](#) (с. Петрівка-Попівка), диригент, музикознавець [А. Бабій](#) (с. Ріпки); промисловець [А. Безух](#) (с. Ганжалівка); Герої Рад. Союзу В. Рибалко (с. Дібрівка), Я. Совенко (с. Хиженці), Є. Тищик (с. Чеснівка), В. Химич (с. Брідок), П. Яровий (с. Порадівка, нині у межах с. Боярка), повні кавалери ордена Слави [І. Козка](#) (с. Виноград), [І. Козятинський](#) (с. Босівка); тренер з легкої атлетики, заслужений тренер України Г. Трофименко (с. Почапинці). На Лисянщині провадила етногр. і краєзн. дослідж. С. Терещенко, зокрема вивчала працю та життя чумаків із с. Орли. У м. Владивосток (РФ) хором «Горлиця» керує уродженка с. Журжинці Л. Москаленко. У різний час у Лисянці та селах р-ну, зокрема у Будищах (служив козачком у пана П. Енгельгардта) і Шестеринцях, мешкав Т. Шевченко. Місцями Визв. війни під проводом Б. Хмельницького стали села Боярка, Виноград, Журжинці, Кам'яний Брід, Погибляк, Чаплинка, 1917–21 – Боярка, Виноград, Смільчинці, Хиженці.

Фотоілюстрації



Рекомендована література

1. див. Лисянка.

Бібліографічний опис:

Лисянський район / О. В. Савченко, А. І. Шушківський // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-55044>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).